

Centrul pentru Jurnalism Independent

STIMULAREA GÂNDIRII CRITICE A JURNALIȘTILOR

- Dileme etice și editoriale -

STUDII DE CAZ DIN PRESA ROMÂNEASCĂ

7. Arestare în fața camerei

Proiect finanțat de:

**Ambasada Regatului Țărilor de Jos
- prin programul MATRA -**

Ambasada Statelor Unite ale Americii

București
2007

Această broșură a fost realizată în cadrul proiectului **Stimularea Gândirii Critice a Jurnaliștilor**, coordonat de **Centrul pentru Jurnalism Independent** și finanțat de **Ambasada Regatului Țărilor de Jos prin programul MATRA** și de **Ambasada Statelor Unite ale Americii**. Scopul proiectului a fost de a stimula dezbaterile critice atât în procesul de predare a eticii în școlile de jurnalism, cât și în redacții, ca parte a procesului de decizie editorială. Astfel, regulile deontologice își vor regăsi reflectarea firească în conținutul produsului jurnalistic și nu vor mai fi privite ca simple elemente de teorie a presei.

Cele 9 broșuri editate în proiect le propun spre dezbateri studenților, jurnaliștilor și celor interesați de etica jurnalistică mai multe cazuri culese din presa românească. Cazurile sunt grupate pe teme.

Demersul nostru nu își propune să critice un ziar, o televiziune sau un ziarist anume. Cazurile au fost alese pentru valoarea lor de exemplu și pentru că ofereau un context foarte bun pentru a discuta o anumită problemă etică și implicațiile ei editoriale. Suntem convinși că multe alte exemple pot fi identificate și îi îndemnăm pe cei care folosesc aceste broșuri ca instrument de lucru să nu ezite să le menționeze și să le dezbată public.

Abordarea noastră este una dilematică – lăsăm intenționat fără răspuns întrebările etice pe care le ridicăm -, dar este și una critică de multe ori - nu ne ferim să exprimăm opinii față de comportamentele jurnalistice pe care le invocăm. Vă invităm să faceți același lucru când citiți aceste broșuri. Fiți și dilematici și critici și exprimați-vă opiniile proprii.

Autori:

Liana Ganea
Alexandru Brăduț Ulanu

Coordonator editorial:

Ioana Avădani

Coordonator de proiect:

Mihaela Danga

Mulțumiri: Ștefan Căndea, Gabi Dobre, Dan Mihai, Cătălin Tolontan

© **Centrul pentru Jurnalism Independent**

Adresa: Bvd-ul Regina Elisabeta nr 32 (52), etaj 1
sector 5

București, România

Tel./Fax: 021-311 13 75

www.cji.ro

Expunerea temei:

Cazul oferă prilejul unei discuții despre mai multe chestiuni etice: limitele colaborării dintre jurnaliști și poliție, limitele protecției surselor, respectarea prezumției de nevinovăție.

Descrierea faptelor:

În decembrie 2005, un incident violent atrăgea atenția presei: o elevă în vârstă de 17 ani fusese înjunghiată în biroul directoarei liceului unde învăța. Tânăra a fost grav rănită. Cel acuzat de această tentativă de crimă era iubitul tinerei, Constantin Grozea, în vârstă de 32 de ani. El părăsise locul faptei și era dat în urmărire de poliție. După două zile în care a trecut prin locurile pe care le frecventa Grozea, o jurnalistă de la *Antena 1* a reușit să identifice numărul de telefon mobil al acestuia. O altă jurnalistă din redacție l-a sunat pe Grozea și a reușit să îl convingă să se întâlnească pentru un interviu filmat. Grozea dorea să prezinte și versiunea sa asupra celor ce fuseseră spuse despre el în presă în zilele anterioare. În urma unor deliberări în redacție, s-a decis contactarea poliției. Jurnalista *Antenei 1* a plecat la întâlnirea cu Grozea, dar șoferul mașinii a fost înlocuit de un polițist. O altă mașină cu un echipaj de poliție și un alt reporter al *Antenei 1* îi urmărea. La scurt timp după ce jurnalista și Grozea s-au întâlnit, echipa de urmărire a poliției a reușit să îl aresteze pe acesta. O știre la jurnalul de seară al *Antenei 1* a prezentat telespectatorilor momentul arestării, fără a da detalii în legătură cu modul în care aceasta s-a produs¹.

Probleme etice:

Situația prezentată mai sus a suscitat dezbateri în interiorul breslei, manifestată și în paginile unor ziare. Convenția Organizațiilor de Media (COM)², o platformă ce reunește peste 35

¹ http://www.hotnews.ro/arhiva_avt/1836.wmv

² www.cji.ro

de asociații, fundații și sindicate de media a transmis un comunicat în care a sesizat problemele etice pe care le ridică actul celor de la *Antena 1* și a cerut Clubului Român de Presă³ să se sesizeze. COM a considerat *„că gestul jurnaliștilor în acest caz stirbește imaginea breslei și constituie un precedent periculos pentru viața și integritatea fizică a jurnaliștilor în general”*. COM a argumentat că: *„În primul rând, conform normelor deontologice, jurnalistul are dreptul și obligația deontologică de a-și proteja sursele. În al doilea rând, viața jurnaliștilor care lucrează cu informații din medii violente (zone de conflict, cu lumea interlopă, cu martori sau autori ai unor confruntări violente) este pusă în pericol de asemenea gesturi, care induc ideea ca jurnalistul lucrează în slujba autorităților și a organelor de anchetă. Jurnaliștii nu trebuie să se substituie poliției și să captureze infractori, și nici să fie folosiți ca momeală de către poliție pentru a captura persoane certate cu legea. Nu în ultimul rând, este pusă în discuție chiar credibilitatea presei, al cărei rol este acela de a relata și a informa imparțial, și nu de a se implica de o parte sau de alta, devenind, de exemplu, un ‘departament – anexă’ al organelor de anchetă”*⁴.

Un punct de vedere contrar a fost susținut de câțiva jurnaliști cunoscuți. Cristian Tudor Popescu, președintele Clubului Român de Presă (CRP) a fost de părere că *„interesul civic trebuie să primeze fata de datoria de jurnalist”*⁵.

O persoană suspectată de comiterea unei infracțiuni, urmărită de poliție, este sau nu o sursă jurnalistică?

Toate cele prezentate mai sus rezumă mai multe probleme etice care au intrat în discuție în acea perioadă. O primă problemă este legată de protecția surselor. Era Grozea o sursă sau nu? Liviu Avram, redactor-șef la *Cotidianul* și cunoscut jurnalist de investigație, a susținut că *„El era categoric o sursă, interviewarea lui slujea interesul public, pentru că se afla și versiunea sa asupra incidentului și puteam să-l protejez fără teamă, din moment ce*

³ www.pressclub.ro

⁴ Vezi comunicatul din 8 decembrie 2005 *“COM dezaprobă modul în care Antena 1 a acționat în cazul Grozea”*, www.hotnews.ro.

⁵ *“Deontologie pe muchie de cuțit”* de Cosmin Popan, *Cotidianul*, 8 decembrie 2005.

legea însăși permite asta, fără să facă nicio diferență între sursele bune și cele rele.”⁶.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului consideră că un jurnalist poate fi obligat să își dezvăluie sursele confidentiale numai în circumstanțe excepționale în care se află la mijloc interese vitale, adică în măsura în care se justifică printr-o cerință imperioasă de protejare a interesului public⁷. Interesul de a cere jurnalistului să își dezvăluie sursele confidentiale trebuie să fie mai mare decât interesul de a proteja libertatea presei ca o valoare democratică fundamentală. În Statele Unite instanțele de judecată vor obliga un ziarist să își dezvăluie sursele numai dacă cel care cere dezvăluirea informației dovedește că următoarele trei condiții sunt îndeplinite concomitent: (i) există motive pentru a crede că jurnalistul deține o informație care este în mod clar relevantă pentru cazul în discuție, (ii) informația nu poate fi obținută prin metode mai puțin destructive față de drepturile conținute în Primul Amendament și (iii) există un interes clar și mult mai important în obținerea informației decât în a proteja confidențialitatea surselor jurnalistice.

În cazul de față, protejarea sursei Groza putea fi văzută și ca un gest extrem, absolut. O persoană dată în urmărire de către poliție nu ar trebui să se bucure de protecția jurnaliștilor. Pe de altă parte, însă, jurnaliștii se feresc de a deveni parte în procesele penale și civile. Lupte dure se duc în instanțele de judecată de către jurnaliștii care refuză să fie citați ca martori în procese. Păstrarea privilegiului de confidențialitate a surselor jurnalistice este un drept important, pentru că sursele sunt resursa vitală pe care jurnaliștii o au la dispoziție pentru a colecta informațiile destinate publicului.

O altă problemă era chiar de natură legală. Adelin Petrișor, unul dintre jurnaliștii de la *Antena 1* a declarat: „*dacă noi am fi făcut un interviu cu el în exclusivitate, bineînțeles că ar fi fost o bombă jurnalistică, dar am fi săvârșit o infracțiune. Am fi intrat ori la tănuire, ori la favorizarea infractorului. O chestie destul de*

⁶ „Cazul *Antena 1: Contra*” de Liviu Avram, *Cotidianul*, 8 decembrie 2005.

⁷ Vezi *Goodwin vs. Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord* (Hotărârea din 27 martie 1996, cererea nr. 17488/90- Curtea Europeană a Drepturilor Omului)

serioasă pentru că nimeni nu vrea să-și vadă reporterii condamnați".⁸

O primă lămurire pe care trebuie să o dăm aici este că, în fapt, jurnaliștii s-au înșelat când au crezut că ar fi intrat la tăinuire sau favorizarea infractorului. Desigur, organele de anchetă ar fi putut să îi acuze de acest fapt, dar, așa cum este formulat actualul cod penal⁹, ei nu ar fi putut fi condamnați. Infracțiunea de tăinuire nu se aplică. Cel mult infracțiunea de nedenunțare, dar nici aceasta nu se aplică în acest caz pentru că se referă la situația în care ai cunoștință de comiterea unei infracțiuni și nu informezi organele de urmărire penală. Infracțiunea de favorizare a infractorului este prevăzută în art. 264 CP și înseamnă, în cazul în discuție, a ajuta un infractor pentru a îngreuna sau zădărnici urmărirea penală. Calitatea de infractor e legată de săvârșirea unei infracțiuni, chiar dacă nu era condamnat la acea dată (favorizarea presupune un ajutor dat înainte de condamnare). Ar trebui ca jurnalistul să aibă reprezentarea clară că o persoană e infractor, că a săvârșit o infracțiune. Dacă jurnalistul nu este sigur, dacă suspectul îl caută pentru un interviu în care el pleacă de la ideea că nu a săvârșit nicio infracțiune, jurnalistul nu are reprezentarea certă, neechivocă a faptului că este vorba despre un infractor. Poate fi o victimă a unor abuzuri, a unei înscenări. În plus, este de discutat dacă prin întâlnirea cu persoana (despre care se știe clar că este infractor), fără a anunța organele de urmărire penală, jurnalistul chiar ajută un infractor să îngreuneze/zădărnicească urmărirea penală. Este o diferență între a ține un urmărit penal ascuns la tine acasă și a te întâlni să vorbești cu el și atât. Deci reglementarea de la noi nu este atât de largă în sensul că prin orice contact cu un suspect favorizezi un infractor. Desigur, o instituție a statului se poate sesiza pentru favorizarea infractorului și într-un astfel de caz, dar aceasta nu înseamnă că are dreptate și că nu este o sesizare abuzivă. Faptul că nu practici delatarea, nu înseamnă că favorizezi infractorul, iar în România încă nu se pedepsesc penal cei care nu vor să fie delatori.

⁸ Adevărul, 6 decembrie 2005, „Constantin Grozea - arestat ca-n filme”, de M.D. , L.N.

⁹ CODUL PENAL AL ROMÂNIEI, republicat în Monitorul Oficial nr. 65 din 16 aprilie 1997. Codul a fost modificat prin mai multe legi.

Desigur, această dilemă legată de protecția surselor ar fi putut fi ușor rezolvată dacă ziaristii s-ar fi limitat la un interviu telefonic și nu ar fi încercat să se întâlnească cu Grozea. Astfel nu ar fi ajuns în situația de a „tăinui” față de poliție locul în care se afla presupusul infractor. În momentul în care cei de la *Antena 1* au decis să facă interviul față în față, au hotărât să se comporte ca ziaristi și, conform deontologiei, aveau obligația jurnalistică să-l trateze pe Grozea drept sursă.

CODUL ETIC ELABORAT DE CONVENȚIA ORGANIZAȚIILOR DE MEDIA¹⁰

Drepturile jurnalistului: Protecția secretului profesional și a confidențialității surselor este în egală măsură un drept, dar și o obligație pentru jurnalist.

Trebuie să colaboreze jurnalistul cu autoritățile statului pentru prinderea unor persoane suspecte de infracțiuni? Există limite ale acestei colaborări?

O antiteză menționată de cei implicați public în dezbatere a fost 'jurnalist versus cetățean'. Are această antiteză substanță? Putem face vreo diferențiere între aceste două roluri: ziarist și cetățean? Jurnalistul este cetățean, dar prin natura meseriei sale este constrâns de codurile deontologice care guvernează profesia. Jurnalistului i-au fost acordate atât privilegii cât și responsabilități. Dar, mai ales, jurnalistul are rolul de a informa, nu de a se substitui organelor de anchetă ale statului. Jurnalistul caută informația și o relatează. Instituțiile statului sunt cele care trebuie să ancheteze.

Ar fi putut polițiștii să îl prindă pe Grozea și fără ajutorul jurnaliștilor? Dacă jurnaliștii au putut relativ ușor să dea de urma lui Grozea, găsind numărul lui de telefon și reușind să îl convingă să accepte să facă un interviu față în față, de ce nu ar fi putut poliția, care are la dispoziție mijloace de investigație mult mai sofisticate, să îl găsească? Și dacă jurnaliștii l-au găsit, nu ar fi putut doar să anunțe poliția fără a se implica direct în prinderea lui? Liviu Avram nota exact acest aspect în articolul citat mai sus:

¹⁰ www.cji.ro

„(...) dacă aş fi avut mai mult simţ civic, aş fi contribuit la prinderea sa, dar m-aş fi abţinut să trag dividende din asta”.

Comentariul de mai sus ne obligă să ridicăm o întrebare esenţială pentru toată această discuţie: care trebuia să fie subiectul unui material jurnalistic în acest context? Un răspuns se desprinde din cele spuse mai sus: subiectul materialului de la *Antena 1* ar fi trebuit să fie punctul de vedere al lui Grozea şi nu prinderea lui Grozea de către jurnalistul-cetăţean. Subiectul putea fi şi lipsa de interes şi promptitudine, poate chiar incompetenţa poliţiei, subiect lăsat deoparte în materialul *Antenei 1*.

CODUL ETIC ELABORAT DE CONVENŢIA ORGANIZAŢIILOR DE MEDIA

Rolul jurnalistului: Jurnalistul este dator să caute, să respecte şi să comunice faptele - aşa cum acestea pot fi cunoscute prin verificări rezonabile - în virtutea dreptului publicului de a fi informat.

Jurnalistul este dator să semnaleze neglijenţa, in Justiţia şi abuzul de orice fel.

Cine asigură protecţia jurnalistului în exerciţiul funcţiunii? Jurnalistul trebuie să fie escortat de poliţie când face o anchetă în zone periculoase?

Adelin Petrişor, şeful Secţiei Eveniment de la *Antena 1*, a relatat, citat de cotidianul *Adevărul* din 6 decembrie: "Noi trimiteam o echipă să facă un interviu cu un tip care făcuse puşcărie 10 ani pentru omor şi acum era căutat pentru că şi-a înjunghiat iubita. Se punea problema siguranţei echipei noastre. Era vorba de o fată reporter, de un operator şi de un şofer"¹¹.

Declaraţia lui Adelin Petrişor ridică o problemă nouă, cea a siguranţei jurnalistului. Ar trebui ca jurnaliştii să fie însoţiţi de poliţişti atunci când lucrează în zone periculoase sau când se întâlnesc cu persoane periculoase? Un jurnalist de investigaţie sau un jurnalist care lucrează în zone de conflict ar da un răspuns simplu: dacă nu ai curajul să te întâlneşti cu o astfel de persoană sau să pătrunzi într-o astfel de zonă, ai face mai bine să renunţi,

¹¹ *Adevărul*, 6 decembrie 2005, „Constantin Grozea - arestat ca-n filme”, de M.D. , L.N.

decât să ceri protecția poliției. Asta ar însemna că toți jurnaliștii care scriu despre crima organizată sau se deplasează în teatre de război să aibă escorta poliției sau armatei. Nu ai nevoie de o astfel de escortă tocmai pentru că ești protejat de statutul tău de ziarist cinstit, venit numai să se informeze și să informeze. De aceea comunicatul Convenției Organizațiilor de Media sublinia că gesturi precum cel pus în dezbatere aici distrug această prezumție și adaugă riscuri inutile meseriei de jurnalist.

Jurnaliștii i-au cerut celui urmărit să se întâlnească pentru un interviu, ascunzându-i faptul că sunt însoțiți de polițiști. Jurnaliștii s-au transformat astfel în colaboratori ai poliției. Riscul unui astfel de gest, făcut public la ore de maximă audiență, este că jurnaliștii pot fi percepuți drept informatori ai poliției și că poate deveni periculos pentru ei să lucreze în medii interlope care se cer investigate în interesul public.

CODUL ETIC ELABORAT DE CONVENȚIA ORGANIZAȚIILOR DE MEDIA

Colectarea informațiilor: Jurnalistul va obține informații în mod deschis și transparent. Folosirea tehnicilor speciale de investigație este justificată atunci când există un interes public și când informațiile nu pot fi obținute prin alte mijloace. Se recomandă ca utilizarea tehnicilor speciale de investigație să fie menționată explicit în momentul publicării informațiilor.

Răspundeți temelor și întrebărilor de mai jos și argumentați:

1. Dați exemple de situații în care colaborarea cu poliția pentru prinderea unei persoane suspectate de comiterea unei infracțiuni este justificată. Ce modalități de colaborare ar trebui să aleagă jurnalistul?
2. Un jurnalist filmează în timpul unei demonstrații publice comiterea unei infracțiuni (vandalizarea unui magazin). Poliția nu are niciun fel de date despre cine sunt cei care au comis infracțiunea și nici nu poate găsi alți martori ai evenimentului în

afară de acel jurnalist. Este jurnalistul constrâns de normele etice sau civice să predea materialul filmat poliției?

3. Câțiva jurnaliști au găsit informații legate de prezența unor oameni ai Cosa Nostra în România (legăturile lor din țară, inclusiv legături cu politicieni români, cu firme). Era vorba despre o grupare foarte aproape de șeful Cosa Nostra, urmărit de 40 ani și neprins. Informațiile demonstrau că mafioții italieni spălau bani prin firme din România, dar jurnaliștii aveau nevoie de mai multe detalii legate de italienii din firme. Jurnaliștii au decis să ceară sprijinul polițiștilor italieni care le-au furnizat informațiile fără de care nu ar fi putut redacta articolele, dar care le-au cerut să aștepte 2 săptămâni înainte de a le publica. Pentru că poliția din România nu coopera cu poliția italiană și nu știa nimic de cazuri, jurnaliștii au fost de acord. Au publicat după 2 săptămâni și, concomitent, polițiștii italienii au demarat o operațiune în Italia și în România, în care au fost arestate zeci de persoane și au fost sechestrate bunuri în valoare de sute de milioane de euro.

Jurnaliștii implicați au considerat că publicarea după două săptămâni era o înțelegere acceptabilă și că nu au fost informatori pentru că nu au atras pe nimeni în cursă. Au vorbit cu toate persoanele implicate fără să aștepte să-și facă poliția treaba, dar au întârziat publicarea.

Comentați. Considerați că acești jurnaliști au respectat normele eticii jurnalistice, acceptând să amâne publicarea articolului? Cum ați fi procedat dacă vă aflați în situația lor?